

назустріч небові — хіба це той лицар, про якого казки рибалки ген, аж понад Стиром і Стоходом, розказують?

Церква — кажете?

...Гей, Волинь зелена! Запашна Волинь!..

I.

Над Качанівкою вже давно збиралися хмари. Хмари йшли від Сталінського колгоспу, а в Сталінському колгоспі Петя Варюгін усе лихо робив.

Давніше того Варюгіна не тямили. Притягнувся мабуть возом з косматою коровою позаду — як усі ці колгоспники — з брудними дітищами, але якось так незаметно, що люди й не завважили коли. І тільки вже тоді загомніло по Качанівці Варюгінове прізвище — як він у Сталінському колгоспі за столом гунав кулаком лівої руки об дошку (на правій пальців не мав і так його від того й прозвали Качанівці кимаком), почервонів, нипав вічми та вигукував:

— Товаріщі! Ве́дь у Качанівці церкву буржуй Суйковскі ставив. Ве́дь ето буржуазное добро і конешно повинно належати до колгоспу!

На лавах диміло смердючими цибушками кільканадцять колгоспників, висунувши у задимлений простір картопляні, тупі обличчя й плювали кругом себе.

— Ве́дь землю Суйковського на колгоспі узяли. Дворище взяли, будинки — пачему ж мала б церква остаться в селі? Пачему?

Лава картопляних облич мрукнула.

— Як він вибудував своїми руками і своїми грішми — то не таке воно, як він? Як ви посадіте дерево, как ви льох вибудуете — не таке воно, як ви?

Волинь спокійна. Волинь — тихе плесо. Але як і в тихе плесо кидати каміння—то воно забуриється.

І Варюгін плював, бив кулаками в стіл, грозив безпальною рукою, лискав вічми. І засниділі мозки його „ударників“ заворушили звоями, заговорили, загорілися.

— Нам нада гамазею на збіжжа! Ето буржуазное дело — і нада його строціті! В ней кожний камінь, кожна цегла Суйковського — а Суйковский — буржуа!..

І забував Варюгін про те, що до Божих справ часом ніяке правило льогіки, параграф права, закон природи не підходить. Може й не знав про те взагалі, але по трьох тижнях у нього було вже готових тридцять помішників.

„Хрестоносний“ похід на Качанівку підготовлявся на найближчі дні.

II

Та Качанівці перечули. Старий Демко, якого рід дзвонарив від непамятних часів, на свою руку вдарив на тривогу.

Дзвін зойкнув дико серцем об одну крису і враз з майдану, з Підгіря, з-за гори посипали кремезні, широкоплечі постаті під дзвіницю.

— Демку, що? Горить?

Але Демко не відповідав. Вівшись пальцями в мотуззя, розкинувши довге волосся на вітер — він присідав і підносився. І на руках в нього набігали жили ременями, а девять дзвонів, розколюханих ще гірше, як Демкове серце, било простори рваними, важкими тонами.

— Демку! Стій! Що там таке?

Людей прибувало більше і більше, але старий не сходив. Старий дзвонив і як врешті кількох моторніших побігло на дзвіницю — то знесли дідугана майже на руках. Він зіпрів і задихався.

— Демку, а що ж ти так роздзвонився?

— Люди, люди! — почав старий, як поставили його на ноги. — Нам церкву хочуть одібрати!..

Стало тихо. Вітер вів і станув.

В кількох сотнях голов не могло поміститися два слова: церква й одбирати і треба було хвилини поки впало звідкись:

— Хто?

— Вони — показав рукою Демко в бік Сталінського колгоспу — зайти оці. Кажуть, що церкви їм на гамазеї треба і що церкву ставив Суйковські, а він значить, буржуй. І її треба так, як його поле — в колгосп! Оцю хramину, що ми двісті і тридцять літ ходили до неї...

Він кричав одчайним, розсохлим голосом і голос губився в кудлатих головах старих лип біля церкви. Вони шуміли і застигли в нерухомі.

Якась галка летіла — і звисла точкою над товпою.

— Не дочекають! — ревнуло сотнями грудей.

Перший раз зродилося тоді в Качанівців полум'я в серці. І перший раз зрозуміли — хто ці зі Сталінського колгоспу...

Дико випнялися довбневаті кулаки над юрбу. Почервоніли від наруги вилиці.

— Не дочекають!..

III.

А через тиждень під церквою у Качанівці проти себе дві товпи: Тридцять — а на чолі їх Варюгін і сотень з п'ять з Демком.

— Розійтись! — кричали „міліціони“ не до нападаючих, а до нападених

Товпа спохмурила. В зелених од жаху зіницях засвітилися білі іскри. Комусь хруснула рука — занадто стискав вила.

— Розійтись! — залунало гостріше.

Варюгінкові в руках блистіла до сонця рубацька висока сокира. Побіля нього блимали келепи, пили, друки у зашмарованих руках. Над ними — картопляні обличчя.

До сонця сміялися лискучі багнети.

— Розійтись, бо стріляю!..

Вісім замків рухнуло шелепами. Люди скулилися в собі.

— Господи! — зойкнув хтось.

— Стрільай!

Назустріч людям вискочило вісім червоних вогників.

— Стрільай! — гукнув хтось понад гук. — Ти думаєш, я боюся за церкву смерти?

То був Демко. Решта товпи вже давно була поза загородами і шепотіла отченаші.

Демка обскочили багнети.

IV.

В двері загунали обухи й келепи.

...Десь за іконостасом Свята Тиша спала. І як двері підставили під важкі удари свої кремізні плечі, вона зірвалася, як птиця і почала літати по церкві, бучись об стіни та лементуючи, як на похоронах:

Гу-у-ув! Гу-у-ув!..

Од цього лементу (а двері були добрі й не подавалися) заворушилося обличчя святих на образах і дивно вслухувалися вони, мов колись не було, в катакомбах. І враз візантійські їх черти застигли з жаху.

Сонце скочило вікнами, розкинуло від шибок до долівки золотом мережані рушники, просило: „Втікайте! Оттуди!..“

Обличчя святих камяніли.

Аж враз двері перестали жити. В них хруснуло щось, захропіло, трісло — і на церкву полетіли білі скалки з кедрини.

Святий Іван, що стояв на тетраподі, підняв руку, мов це було над Йорданом, мов просив: „Покайтеся! Приблизися бо время Його!“ — але вже було запізно.

Двері впали на церкву і хвиля картопляних облич, замар-
заних гуньок, келепів, сокир хлюнула в отвір.

— Маєш! Є! Вже!..

Святий Іван спохмурнів, аж почорнів.

— Бий! Ламай! Гайда!..

І в руках у Варюгіна лиснула сокира, перетяла золоту
смужку сонця і впала св. Іванові на коліна.

— Далой Петлюровец! Пашол в Америку!..

Святий дрогнув, сяйнув вічми і впав на долівку. Лежав об-
личчям вниз, витягнутою рукою погрожуючи долівці і землі, що
породила таких червяків нужденних...

А через нього перескакували.

Виносили ікони, свічники, рубали іконостас, книги

І хтось до Варюгіна:

— Ти йому заїхав!..

— В самі коліна!

— Тягни сюди!..

...У віддалі ж тридцятьох кроків заходилися від плачу сиво-
голові дідугани й молоді, як калина дівчата.

Ех, як би так не ці багнети!..

V.

Зашкарубіло через рік велике горе. Притахло, як таборові
вогні. Десь часом — як на других селах дзвони грали — і як
у Качанівці не відзивалися, то згадували:

— От тобі свята! Ні дзвона, ні церкви. Ех, Боже, Боже!..

І попід вії склом запече щось, а в серце одну за одною хтось
шпильочки вбиває.

...Зашкарубіло через рік велике горе...

VI.

А в Сталінському колгоспі через рік про Варюгіна так собі
перешіптували:

— І не краще?

— Ні! Ходив до лікарні, але ліки не помагають. Їздив аж
у Харків — теж ні...

— А ви бачили, яке воно?

— Бачив. Ноги ні не попухли, ні не посиніли, тільки тверді
мов з дерева. І над колінами рани: на лівій до кости, на правій
менша...

— Мучиться?

— Просто, добийте каже. Кричить, веться, а завжди: січе
хтось, рубає хтось...

Той, що слухав, хитає головою і ще тихіше:

— А Ященкові не краще?

— А ні. Сохне рука, уже як терен — така тоніська.

І знову хтось хитає головою і розходяться. Хотіли щось сказати, але пощо ж це казати — як вони знають, що це. Вони свідомі того, вони знають — але казати? Вони ніколи не скажуть...

VII.

— Евдоксю, хто це біля порога?

— Ніхто, Петя.

— Ев-до-ксю, хто це?

— Петя, нікого ж нема...

І справді. Нема. Вітер злюще шугає за хатою, поза стіною в сінях сновигають його посвисти, а лампа блимає, аж підскакує.

— Евдоксю — а ходи сюди.

— Евдоксю — а подивись звідти.

— Евдоксю — і ти нікого не бачиш?

— Евдоксю — ти знаєш, хто це?

— Евдоксю — то він — пробі — рятунку — по мене, про-о-бі-і!

Вона близька божевілля. Не відповідає. Це вже третій день — остогидло відповідати. Усім остогидло. Ніхто й не приходить...

— Евдоксю — знаєш що?

— Евдоксю — я втечу...

Вона не каже нічого. Вона сидить задурманена і знає, що третій день роплять рани і третій день гарячка. На лівій до кости — на правій менша. Вона знає те. І ось вона не бачить, як він устає з постелі, йде до дверей сухий, зарослий, лянний — як живий прокляти і нагло:

— Евд... Евд.. Евд...

Тепер вона чує. Тепер вона паде біля нього на коліна. Він вхопився руками за рани на ногах і закорчів так. І тільки очі вилазять з орбіт. І ворухить губами. Що ворухить?

— Святий Іван...

Оце все.

Посходяться та будуть пояснювати, що це він устав з постелі, а йому на ноги холод вдарив, продув такий. Або, що це ще з громадянської війни...

Але не знатимуть, що є справи, до яких ніяке правило-льогіки, параграф права, закон природи не підходить.

Зимна Вода, 10. 5. 1930.

